

POSTĘPOWANIE CYWILNE

Kazusy

**redakcja naukowa Piotr Rylski
Aleksandra Orzeł-Jakubowska, Paulina Zaborowska**

Monika Cichorska, Marcin Mikołaj Cieśliński, Agnieszka Gołąb
Aleksandra Orzeł-Jakubowska, Stanisław Sołtysik
Mateusz Winczura, Paulina Zaborowska

SERIA AKADEMICKA

Wolters Kluwer

POSTĘPOWANIE CYWILNE

Kazusy

**redakcja naukowa Piotr Rylski
Aleksandra Orzeł-Jakubowska, Paulina Zaborowska**

Monika Cichorska, Marcin Mikołaj Cieśliński, Agnieszka Gołąb
Aleksandra Orzeł-Jakubowska, Stanisław Sołtysik
Mateusz Winczura, Paulina Zaborowska

SERIA AKADEMICKA

Stan prawny na 15 lipca 2024 r.

Wydawczyni
Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący
Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne
Anna Kunz

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przystługających im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2024

ISBN 978-83-8358-982-4

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. +48 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIIS TREŚCI

Wykaz najważniejszych skrótów	7
Przedmowa.....	9
<i>Marcin Mikołaj Cieśliński</i>	
Kazus 1. Pełnomocnictwo procesowe	13
<i>Agnieszka Gołąb</i>	
Kazus 2. Pozew	29
<i>Aleksandra Orzeł-Jakubowska</i>	
Kazus 3. Zwrot pozwu	45
<i>Marcin Mikołaj Cieśliński</i>	
Kazus 4. Wniosek o zabezpieczenie roszczenia	59
<i>Mateusz Winczura</i>	
Kazus 5. Środki obrony pozwanego	75
<i>Agnieszka Gołąb</i>	
Kazus 6. Interwencja uboczna	87
<i>Paulina Zaborowska</i>	
Kazus 7. Umowy procesowe	99
<i>Mateusz Winczura</i>	
Kazus 8. Wnioski dowodowe	125

Stanisław Sottysik

Kazus 9. Zastrzeżenie do protokołu	137
---	------------

Monika Cichorska

Kazus 10. Sporządzanie orzeczeń	153
--	------------

Paulina Zaborowska

Kazus 11. Wniosek o uzupełnienie i sprostowanie wyroku	165
--	------------

Aleksandra Orzeł-Jakubowska

Kazus 12. Apelacja (I)	185
-------------------------------------	------------

Monika Cichorska

Kazus 13. Apelacja (II)	195
--------------------------------------	------------

Paulina Zaborowska

Kazus 14. Skarga na czynności komornika	207
--	------------

Stanisław Sottysik

Kazus 15. Czynności procesowe w międzynarodowym postępowaniu cywilnym	237
--	------------

WYKAZ NAJWAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW

Akty prawne

k.c.	– ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2024 r. poz. 1061)
k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2023 r. poz. 1465 ze zm.)
k.p.c.	– ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)
k.r.o.	– ustawa z 25.02.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2024 r. poz. 959)

Inne

OSNC	– Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
SN	– Sąd Najwyższy
SA	– sąd apelacyjny

PRZEDMOWA

Teoretyczna znajomość obowiązujących przepisów nie jest wystarczająca dla zrozumienia instytucji prawa procesowego i systemowych powiązań występujących w postępowaniu cywilnym. Równie ważne jest prawidłowe wykorzystanie zdobytej wiedzy w praktyce oraz umiejętne zastosowanie przepisów prawa do konkretnych stanów faktycznych. Zadaniem studenta w toku studiów prawniczych powinno być zatem doskonalenie umiejętności pozwalających wykorzystać zdobyte wiadomości w praktyce.

Potrzebie tej wyszła naprzeciw reforma studiów prawniczych przeprowadzona na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W jej ramach ćwiczenia z postępowania cywilnego zostały zastąpione warsztatami, które stanowią uzupełnienie wykładu. Warsztaty – w przeciwieństwie do wykładu służącego nabyciu teoretycznych podstaw – mają walor praktyczny. Ich zasadniczym celem jest rozwijanie umiejętności studentów w zakresie stosowania prawa procesowego cywilnego, przede wszystkim przez rozwiązywanie kasusów i sporządzanie projektów pism procesowych.

Efektem dotychczasowej pracy doktorantów i pracowników naukowych Katedry Postępowania Cywilnego WPiA UW w nowej formule zajęć jest prezentowany zbiór kasusów. Autorami są prowadzący warsztaty na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, którzy przygotowali kazusy w oparciu o dotychczasowe doświadczenia dydaktyczne.

Zbiór ma stanowić przede wszystkim narzędzie dla studentów prawa i kierunków pokrewnych do zrozumienia instytucji prawa procesowego cywilnego i pozwolić im samodzielnie rozwijać umiejętności praktycznego stosowania instytucji poznanych w trakcie wykładu z postępowania cywilnego. Z tych samych przyczyn opracowanie może okazać się przydatne aplikantom wszystkich zawodów prawniczych, a także sędziom, adwokatom i radcom prawnym, zwłaszcza w odniesieniu do instytucji, które budzą wątpliwości interpretacyjne. Opracowanie może zostać również wykorzystane przez prowadzących zajęcia z postępowania cywilnego w celu weryfikacji wiedzy uczestników zajęć.

Wszystkie kazusy zamieszczone w zbiorze zostały skonstruowane według jednolitego schematu. Założeniem autorów było nie tylko zaproponowanie konkretnego rozwiązania do stanu faktycznego, ale również zwięzłe wyjaśnienie zagadnień procesowych występujących w kazusie. W związku z tym w każdym kazusie, po przedstawieniu stanu faktycznego, wyodrębniono najważniejsze problemy procesowe oraz dokonano ich teoretycznego omówienia, a następnie zaprezentowano rozwiązanie. Dodatkowym walorem opracowania jest uzupełnienie każdego kazusu o notatki prawnika-praktyka, które służą podaniu praktycznych wskazówek przy sporządzaniu pism procesowych oraz dokonywaniu innych czynności procesowych. Do każdego kazusu dodano również wykaz najważniejszej literatury i orzecznictwa, dzięki któremu zainteresowani czytelnicy mogą sięgnąć do źródeł poświęconych danej problematyce.

Zbiór składa się z kazusów dotyczących różnych instytucji prawa procesowego cywilnego. Autorzy przygotowujący kazusy dążyli do urozmaicenia stanów faktycznych i analizowanych problemów procesowych. Pomimo zachowania jednolitego schematu kazusy charakteryzują się różnym stopniem skomplikowania i złożoności w zależności od problemów podejmowanych przez poszczególnych autorów. W publikacji uwzględniono dwie najistotniejsze nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego z ostatnich lat, tj. zmiany wynikające z nowelizacji z 2019 r. i 2023 r. (dotyczące m.in. wprowadzenia postępowań odrębnych w sprawach gospodarczych i w sprawach z udziałem konsumentów, a także modyfikujące zasady zaskarżania postanowień), które są przedmiotem sporów w doktrynie i orzecznictwie.

Ze względu na zbiorowy charakter opracowania poglądy wyrażone przez poszczególnych autorów w odniesieniu do zagadnień spornych przedstawionych w kazusach stanowią ich własne zapatrywania na daną kwestię.

W niniejszym zbiorze uwzględniono stan prawny, literaturę i orzecznictwo na dzień 15 lipca 2024 r.

Marcin Mikołaj Cieśliński

KAZUS 1. PEŁNOMOCNICTWO PROCESOWE

W dniu 14 lipca 2022 roku Sąd Rejonowy w Pruszkowie Wydział I Cywilny stwierdził nabycie spadku na rzecz Anny Boruch oraz Stanisława Borucha po zmarłym Antonim Boruchu. Anna Boruch jest żoną zmarłego Antoniego Borucha, zaś Stanisław Boruch jest jego synem. Po uprawnieniu się tego postanowienia Anna Boruch i Stanisław Boruch prowadzili rozmowy mające na celu zawarcie ugody w sprawie działu spadku. Wobec zakończenia się tych rozmów niepowodzeniem Anna Boruch wszczęła sprawę o dział spadku. Pismo wszczynające postępowanie zostało złożone do Sądu Rejonowego w Pruszkowie (tytuł pisma wszczynającego sprawę brzmiał: „Pozew o dział spadku wraz z żądaniem zapłaty za poczynione nakłady na spadkową nieruchomość”). Spadkobierczyni zleciła prowadzenie sprawy znajomemu, Janowi Tonterii, który zapewnił ją, że jest radcą prawnym. W treści pełnomocnictwa zostało napisane, że Anna Boruch udziela pełnomocnictwa procesowego radcy prawnemu Janowi Tonterii do prowadzenia sprawy spadkowej. Ponadto w treści tego dokumentu zaznaczono, że pełnomocnik nie może udzielić substytucji adwokatowi lub radcy prawnemu.

Na mocy udzielonego pełnomocnictwa Annę Boruch przed Sądem Rejonowym zastępował Jan Tonteria – w rzeczywistości student prawa czwartego roku, powołujący się na to, że jest radcą prawnym. Sąd Rejonowy w Pruszkowie nie dostrzegł, że Jan Tonteria nie miał uprawnień zawodowych radcy prawnego. Przewodniczący na pierwszym posiedzeniu zauważył natomiast, że pełnomocnictwo procesowe było złożone

w kopii (Jan Tonteria prezentował pogląd, że kopia jest wystarczająca). Przewodniczący zapytał wnioskodawczynię, czy udziela Janowi Tonterii pełnomocnictwa do protokołu, na co kobieta oświadczyła, iż udziela pełnomocnictwa ustnie na rozprawie.

W sprawie zagadnieniem spornym było, czy możliwe jest w ramach postępowania o dział spadku rozliczenie nakładów, które dokonała wnioskodawczyni na nieruchomość wchodzącą w skład spadku.

W dniu 22 grudnia 2023 roku Sąd Rejonowy w Pruszkowie, po przeprowadzeniu postępowania dowodowego, ogłosił postanowienie kończące postępowanie w sprawie, dokonując działu spadku i rozliczając poczynione przez wnioskodawczynię nakłady na nieruchomość spadkową. Zarówno wnioskodawczyni, jak i uczestnik, zaskarżyli to postanowienie apelacją, przy czym apelację w imieniu wnioskodawczyni podpisał student udający radcę prawnego, zaś w imieniu uczestnika apelację złożył adwokat w Warszawie.

Na rozprawie apelacyjnej Sąd Okręgowy w Warszawie poprosił pełnomocników reprezentujących wnioskodawczynię i uczestnika o okazanie legitymacji służbowych. Reprezentant uczestnika okazał legitymację adwokacką. Jan Tonteria nie posiadał legitymacji radcy prawnego. Gdy więc sędzia Sądu Okręgowego zapytał, dlaczego nie posiada legitymacji, Jan Tonteria wyznał przed sądem odwoławczym, że nie jest radcą prawnym. Sąd Okręgowy poprosił zarówno wnioskodawczynię, jak i uczestnika o zajęcie stanowiska na piśmie wobec ujawnienia okoliczności, że Jan Tonteria nie jest radcą prawnym. Wnioskodawczyni zatrudniła nowego pełnomocnika – adwokata z Pruszkowa, który wskazał, że jego mocodawczyni potwierdza dotychczas dokonane czynności procesowe przez studenta udającego radcę prawnego (odwołał się do art. 97 § 2 k.p.c.), i wskazał, że według niego, dzięki potwierdzeniu dokonanych przez Jana Tonterię czynności, doszło do konwalidacji niewątpliwiej wady w zakresie reprezentacji – zdaniem adwokata nieważność postępowania już nie zachodzi. Pełnomocnik uczestnika wskazał natomiast, że w sprawie doszło do nieważności postępowania wynikającej z braku należytego umocowania pełnomocnika.

I. Zagadnienia główne

1. Jaka jest konsekwencja nienależytego umocowania pełnomocnika procesowego?
2. Czy możliwe jest potwierdzenie czynności procesowych dokonanych przez osobę niemogącą być pełnomocnikiem procesowym?
3. Który sąd jest właściwy do rozpoznania spraw spadkowych (w tym sprawy o dział spadku)?
4. Czy w ramach sprawy o dział spadku mogą być rozpatrywane inne roszczenia, w tym o rozliczenie nakładów?

II. Analiza kazusu – pytania pomocnicze

1. Czy zarzut nieważności postępowania wynikający z wadliwości reprezentacji może podnieść każda ze stron uczestniczących w sprawie?
2. Czy oznaczenie pisma wszczynającego postępowanie „Pozew o dział spadku wraz z żądaniem zapłaty za poczynione nakłady” było prawidłowe? Czy mylne oznaczenie pisma jest brakiem formalnym i ma wpływ na dalszy tok postępowania?
3. Czy określenie w treści pełnomocnictwa „do prowadzenia sprawy spadkowej” jest wystarczające, czy wymaga uszczegółowienia?
4. Czy dopuszczalne jest wyłączenie w treści pełnomocnictwa procesowego możliwości udzielenia pełnomocnictwa dalszego (substytucji)?
5. Czy dopuszczalne jest złożenie pełnomocnictwa jedynie w kopii?
6. Czy skuteczne jest udzielenie pełnomocnictwa procesowego ustnie do protokołu?
7. Czy na rozprawie Sąd Rejonowy powinien sprawdzić, czy pełnomocnik wnioskodawczyni ma uprawnienia zawodowe?

III. Natura, forma i zakres pełnomocnictwa procesowego

Pełnomocnictwo procesowe jest szczególnym rodzajem przedstawicielstwa, o którym mowa w art. 95–109 k.c. Do jego ustanowienia zastosowanie mają w pierwszym rzędzie przepisy Kodeksu postępowania

cywilnego (zawarte w części pierwszej, poświęconej pełnomocnikom procesowym – art. 86–97 k.p.c.), zaś w sprawach w nich nieunormowanych stosuje się powyższe przepisy Kodeksu cywilnego.

Pełnomocnik w procesie reprezentuje interesy swego mocodawcy nie tylko wobec drugiej strony, ale także wobec sądu.

W pełnomocnictwie można wyróżnić stosunek wewnętrzny: pomiędzy pełnomocnikiem a mocodawcą (mandantem), określany stosunkiem podstawowym, oraz stosunek zewnętrzny: pomiędzy pełnomocnikiem i odbiorcami czynności (sąd, strona przeciwna). Stosunek wewnętrzny reguluje prawo materialne (np. umowa zlecenia). Stosunek zewnętrzny reguluje prawo procesowe (głównie art. 87 i n. k.p.c.). W zasadzie jednak udzielenie pełnomocnictwa nie następuje bez istnienia stosunku podstawowego. Sam dokument pełnomocnictwa pełni przede wszystkim funkcje dowodowe – wykazuje fakt umocowania pełnomocnika.

Charakter pełnomocnictwa procesowego budzi kontrowersje w literaturze. W praktyce krajowej przyjęta jest zasada, że samo złożenie pełnomocnictwa przez pełnomocnika oraz dokonywanie za stronę czynności świadczą o tym, iż pełnomocnik przyjął pełnomocnictwo w sposób dorozumiany. Wydaje się natomiast, że trafny jest pogląd T. Wiśniewskiego (T. Wiśniewski (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, *Artykuły 1–366*, Warszawa 2021), że stosunek pełnomocnictwa procesowego jest stosunkiem dwustronnym. Nie do zaakceptowania jest bowiem pogląd przeciwny, że samo sporządzenie pełnomocnictwa przez mocodawcę, bez przyjęcia tego oświadczenia przez pełnomocnika, oznacza powstanie stosunku pełnomocnictwa i czyni z adresata tego oświadczenia pełnomocnika procesowego, który w ogóle o tym może nie wiedzieć, a nawet sprzeciwiać się ustanowieniu go pełnomocnikiem. Niektórzy pełnomocnicy procesowi składają w treści pełnomocnictwa wyraźne oświadczenie o przyjęciu danego pełnomocnictwa (także w niektórych państwach istnieje wymóg wyraźnego przyjęcia pełnomocnictwa przez osobę umocowaną przez złożenie podpisu na dokumencie pełnomocnictwa – tak jest np. na Węgrzech).

Czynności procesowe dokonane przez pełnomocnika procesowego są skuteczne wobec zastępowanej strony, zaś strona nie może uchylić się od skutków czynności dokonanej przez swojego pełnomocnika, jednak w myśl art. 93 k.p.c. mocodawca stawający jednocześnie z pełnomocnikiem może niezwłocznie odwołać lub sprostować oświadczenie pełnomocnika.

Przepisy Kodeksu postępowania cywilnego nie ograniczają liczby pełnomocników procesowych jednej strony. Pełnomocnik może reprezentować jednocześnie kilka podmiotów, np. kilku współuczestników procesowych albo uczestników postępowania nieprocesowego. Nie może jednak pomiędzy mocodawcami zachodzić sprzeczność interesów (regulę tę szczególnie podkreślają też zasady etyki adwokackiej i radcowskiej).

Co do zasady, pełnomocnikiem może być jedynie osoba fizyczna (wątpliwość może dotyczyć współuczestnika, jeśli jest nim inny podmiot wyposażony w zdolność sądową niż osoba fizyczna). Nie wszystkie jednak osoby fizyczne mają możliwość zastępowania strony w postępowaniu cywilnym. Zdolność do zastępowania strony posiadają ściśle określone podmioty. Należą do nich osoby wymienione w art. 87 k.p.c., m.in. adwokat oraz radca prawny, rodzeństwo, zstępni oraz wstępni strony oraz osoby pozostające ze stroną w stosunku przysposobienia niezależnie od tego, czy było to przysposobienie pełne, czy niepełne. W niektórych postępowaniach strona musi ustanowić pełnomocnika w osobie adwokata lub radcy prawnego. Chodzi o przypadki tzw. przymusu adwokacko-radcowskiego, m.in. w postępowaniu przed Sądem Najwyższym czy w sprawach własności intelektualnej, w których reprezentować strony mogą również rzecznicy patentowi (art. 87¹ k.p.c.).

Pełnomocnictwo może być albo procesowe, albo do niektórych czynności procesowych. Pełnomocnictwo procesowe dzieli się z kolei na ogólne, dające umocowanie pełnomocnikowi do prowadzenia w imieniu mocodawcy wszystkich spraw toczących się z jego udziałem, oraz szczególne, upoważniające pełnomocnika do prowadzenia poszczególnych spraw. To ostatnie jest w praktyce sądowej najczęściej spotykane. Zgodnie z art. 88 § 2 k.p.c. (wprowadzonym do Kodeksu nowelizacją

z 9.03.2023 r.) pełnomocnictwo do poszczególnych czynności procesowych może ograniczać się wyłącznie do odbioru pism sądowych.

Jedynie w zaledwie kilku sprawach rodzajowo wskazanych przez Kodeks postępowania cywilnego wymagane jest pełnomocnictwo szczególne do prowadzenia danej sprawy. Chodzi o sprawy małżeńskie wskazane w art. 426 k.p.c. (np. o rozwód), o ustalenie i zaprzeczenie pochodzenia dziecka, o unieważnienie uznania oraz rozwiązanie przysposobienia (art. 458 § 1 w zw. z art. 426 k.p.c.).

Pełnomocnictwo procesowe daje pełnomocnikowi znaczne uprawnienia z mocy samej ustawy i obejmuje zgodnie z art. 91 k.p.c. umocowanie do:

- 1) wszystkich łączących się ze sprawą czynności procesowych, nie wyłączając powództwa wzajemnego, skargi kasacyjnej, skargi o wznowienie postępowania i postępowania wywołanego ich wniesieniem, jak też wniesieniem interwencji głównej przeciwko mocodawcy;
- 2) wszelkich czynności dotyczących zabezpieczenia i egzekucji;
- 3) udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu;
- 4) zawarcia ugody, zrzeczenia się roszczenia albo uznania powództwa, jeżeli czynności te nie zostały wyłączone w danym pełnomocnictwie;
- 5) odbioru kosztów procesu od strony przeciwnej.

Pełnomocnictwo procesowe powinno być sporządzone na piśmie, jednak w toku sprawy można go udzielić ustnie na posiedzeniu, bezpośrednio przed sądem, przez złożenie przez stronę przed sądem stosownego oświadczenia. W treści pełnomocnictwa oba podmioty – zarówno pełnomocnik, jak i mocodawca – muszą zostać określone w sposób pozwalający na jednoznaczną identyfikację, przy czym podpis mocodawcy powinien być własnoręczny. Przyjmuje się, że podpis nie musi być czytelny, jednak musi obejmować co najmniej nazwisko (tak postanowienie SN z 17.08.2000 r., II CKN 894/00, Biul. SN 2000/10, s. 14). Trudno jest jednak czasem odróżnić tzw. parafę od nieczytelnego podpisu, należy więc rekomendować składanie podpisu czytelnego ewentualnie składanie podpisu obok pieczęci wskazującej nazwisko; także wydruk

komputerowy zawierający nazwisko mocodawcy i obok umieszczony nieczytelny podpis mocodawcy powinien w sposób dostateczny identyfikować mocodawcę. Za stronę, która nie może się podpisać, podpisuje pełnomocnictwo osoba przez nią upoważniona, z wymienieniem przyczyny, dla której strona sama się nie podpisała (art. 90 k.p.c.).

Równoznaczne z udzieleniem pełnomocnictwa procesowego jest ustanowienie przez sąd adwokata lub radcy prawnego dla strony zwolnionej od kosztów sądowych (art. 118 k.p.c.).

Zgodnie z przepisami ustawy z 16.11.2006 r. o opłacie skarbowej (Dz.U. z 2023 r. poz. 2111) opłacie skarbowej podlega m.in. złożenie dokumentu stwierdzającego udzielenie pełnomocnictwa lub prokury albo jego odpisu, wypisu lub kopii w postępowaniu sądowym. Złożenie dokumentu pełnomocnictwa lub jego odpisu, wypisu lub kopii pociąga za sobą obowiązek uiszczenia opłaty skarbowej w wysokości 17 złotych. Pełnomocnictwo udzielone do protokołu opłacie nie podlega. Opłatę skarbową od pełnomocnictwa wnosi się do organu podatkowego właściwego w takiej sprawie, którym jest wójt (burmistrz, prezydent miasta). Brak opłaty skarbowej od pełnomocnictwa powoduje zadłużenie, za które odpowiedzialność ponoszą w sposób solidarny mocodawca i pełnomocnik.

IV. Nieważność postępowania

Nieważność postępowania obejmuje rażące uchybienia przepisom postępowania, które wystąpiły w jego trakcie. Kodeks postępowania cywilnego nie zna instytucji wyroku nieważnego z mocy samego prawa. Ustawa nie definiuje samego pojęcia nieważności postępowania, ale przewiduje zamknięty katalog przyczyn nieważności postępowania cywilnego. Tylko wskazane w ustawie okoliczności sprawiają, że postępowanie jest dotknięte nieważnością. Przyczyny nieważności postępowania zostały wskazane w art. 379, art. 1099 § 2, art. 1113 zdanie drugie k.p.c. Nieważność postępowania zachodzi: 1) jeżeli droga sądowa była niedopuszczalna; 2) jeżeli strona nie miała zdolności sądowej lub procesowej, organu powołanego do jej reprezentowania lub przedstawiciela ustawowego,

albo gdy pełnomocnik strony nie był należycie umocowany; 3) jeżeli o to samo roszczenie między tymi samymi stronami toczy się sprawa wcześniej wszczęta albo jeżeli sprawa taka została już prawomocnie osądzona; 4) jeżeli skład sądu orzekającego był sprzeczny z przepisami prawa albo jeżeli w rozpoznaniu sprawy brał udział sędzia wyłączony z mocy ustawy; 5) jeżeli strona została pozbawiona możliwości obrony swych praw; 6) jeżeli sąd rejonowy orzekł w sprawie, w której sąd okręgowy jest właściwy bez względu na wartość przedmiotu sporu. Ponadto brak jurysdykcji krajowej (art. 1099 § 2. k.p.c.) oraz rozpoznanie sprawy z naruszeniem immunitetu sądowego (art. 1113 zdanie drugie k.p.c.) stanowią podstawy nieważności postępowania.

Jeśli postępowanie sądu dotknięte jest nieważnością, powoduje to konieczność uchylenia wyroku sądu pierwszej instancji oraz zniesienia postępowania w zakresie dotkniętym nieważnością postępowania. Merytoryczna trafność orzeczenia nie ma w tym wypadku znaczenia. Jeżeli jednak postępowanie przed sądem nie mogło się toczyć (np. z uwagi na niedopuszczalność drogi sądowej), sąd odwoławczy powinien uchylić zaskarżony wyrok i odrzucić pozew na podstawie art. 386 § 3 k.p.c.

V. Skutki procesowe nienależytego umocowania

Jedną z przyczyn nieważności postępowania jest sytuacja, gdy pełnomocnik strony nie był należycie umocowany. Występowanie w charakterze pełnomocnika osoby, która nie może nim być, oznacza brak należytego umocowania, powodujący nieważność postępowania (art. 379 pkt 2 k.p.c.). Z tego powodu na każdym etapie postępowania sąd powinien czuwać, aby czynności procesowych dokonywał tylko pełnomocnik należycie umocowany.

Kwestia dopuszczalności następczego potwierdzenia przez stronę ze skutkiem procesowym *ex tunc* czynności procesowych dokonanych przez osobę działającą w charakterze pełnomocnika, ale bez należytego umocowania w chwili dokonywania tych czynności, budziła w judykaturze kontrowersje. Trafny jest pogląd, że w wypadku osoby, która nie może być pełnomocnikiem, w myśl obowiązujących przepisów (zob.

art. 87 k.p.c.) brak należytego umocowania powoduje skutki przewidziane w art. 379 pkt 2 k.p.c., w związku z czym uchybienie to nie może być usunięte w drodze zatwierdzenia przez stronę czynności dokonanych przez tę osobę (uchwała SN z 28.07.2004 r., III CZP 32/04, OSNC 2006/1, poz. 2). Stanowisko to potwierdził Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z 8.07.2008 r., III CZP 154/07, OSNC 2008/12, poz. 133. Natomiast w uchwale z 23.01.2009 r., III CZP 118/08, OSNC 2009/6, poz. 76, Sąd Najwyższy, odnosząc się do tej kwestii, wskazał, że brak formalny pisma procesowego w postaci nienależytego umocowania pełnomocnika może być usunięty potwierdzeniem dokonanych przez niego czynności przez stronę. Chodzić jednak może o potwierdzenie czynności dokonanych przez nienależycie umocowanego pełnomocnika, którym była osoba mogąca być pełnomocnikiem w myśl obowiązujących przepisów.

VI. Dopuszczalność podniesienia zarzutu wadliwej reprezentacji przez każdą ze stron

Zagadnienie to było sporne w orzecznictwie. Sądu Najwyższego w wyroku z 16.02.2012 r., III CSK 195/11, OSNC 2013/3, poz. 49, przyjął, że uprawnienie do powołania się na brak właściwego umocowania pełnomocnika przysługuje obu stronom. Jednak można spotkać się z poglądem, że wymaganie należytego umocowania pełnomocnika procesowego pod rygorem nieważności ustanowione jest tylko w interesie tej strony, która z tego pełnomocnictwa korzysta (wyrok SN z 25.03.1999 r., III CKN 209/98, LEX nr 707899). Tylko na korzyść tej strony podlegałby rozważeniu przez sąd z urzędu zarzut nieważności postępowania z powodu nienależytego umocowania jej pełnomocnika. Przyjęcie tego poglądu prowadziłoby do tego, że strona skarżąca nie mogłaby w apelacji podnieść skutecznie zarzutu nieważności postępowania z powodu niewłaściwego umocowania pełnomocnika strony przeciwnej (tak przyjęto w wyrokach SN: z 21.12.2000 r., IV CKN 209/00, LEX nr 707911; z 7.04.2004 r., IV CK 661/03, LEX nr 500178).

VII. Inne aspekty powiązane z pełnomocnictwem i nieważnością postępowania

Kwestie związane z pełnomocnictwem i nieważnością postępowania mają jeszcze inne aspekty. Przyczyną nieważności postępowania jest bowiem pozbawienie strony możliwości obrony jej praw, co może wiązać się z uniemożliwieniem stronie korzystania z pomocy pełnomocnika (co zazwyczaj wiąże się z pozbawieniem pomocy prawnej). Na przykład jeżeli sąd bezpodstawnie odmawia dopuszczenia do udziału w sprawie pełnomocnika procesowego, który jest należycie ustanowiony, zachodzi nieważność postępowania, zwłaszcza w sytuacji gdy strona została faktycznie pozbawiona możliwości dokonywania czynności procesowych. Także niezawiniony brak możliwości stawiennictwa pełnomocnika procesowego w terminie na rozprawie, na której doszło do wydania wyroku, uzasadnia przyjęcie, że doszło do nieważności postępowania (tak wyrok SN z 14.06.2019 r., IV CZ 44/19, LEX nr 2685478).

Kolejnym zagadnieniem często pojawiającym się w orzecznictwie jest oddalenie wniosku o ustanowienie pełnomocnika z urzędu w kontekście nieważności postępowania. Sąd Najwyższy w wyroku z 27.08.2020 r., I CSK 411/19, LEX nr 3057896, przyjął, że odmowa ustanowienia dla strony pełnomocnika z urzędu, skutkująca pozbawieniem jej możliwości obrony swych praw, a tym samym nieważnością postępowania, ma miejsce tylko wtedy, gdy strona swoim zachowaniem wykazuje nieznajomość reguł postępowania lub nieporadność, prowadzącą do tego, że przy faktycznym lub prawnym skomplikowaniu sprawy nie jest w stanie wykorzystać prawnych możliwości prawidłowego jej prowadzenia. Podobnie przyjął Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z 30.01.2020 r., V ACa 586/19, LEX nr 2940100, wskazując, że tylko w wyjątkowych sytuacjach nieprzyznanie fachowej pomocy pełnomocnika z urzędu może być kwalifikowane jako powodujące nieważność postępowania wskutek pozbawienia strony możliwości obrony jej praw.

VIII. Właściwość miejscowa w sprawach spadkowych (sąd spadku)

W przepisach Kodeksu postępowania cywilnego regulujących postępowanie nieprocesowe w sposób odmienny niż w procesie została uregulowana kwestia właściwości sądu. Artykuł 508 § 1 k.p.c., normujący właściwość miejscową sądu w postępowaniu nieprocesowym, wskazuje, że znajdzie ona zastosowanie, jeżeli właściwość ta nie jest oznaczona w przepisie szczególnym. Zgodnie zaś z art. 628 k.p.c., będącym takim przepisem szczególnym w zakresie czynności w postępowaniu spadkowym, które należą do zakresu działania sądów w postępowaniu nieprocesowym, wyłącznie właściwy jest sąd ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy. Wprowadzony do polskiego prawa łącznik ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy jest wyrazem jego dostosowania do przepisów rozporządzenia (UE) nr 650/2012 w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 201, s. 107). Treść tego rozporządzenia kładzie nacisk przy ustalaniu właściwości na łącznik zwykłego pobytu spadkodawcy. Dopiero jeżeli miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy w Polsce nie da się ustalić, właściwy jest sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy spadkodawcy lub jego część. W braku powyższych podstaw sądem spadku jest sąd rejonowy dla m.st. Warszawy.

IX. Kognicja sądu w postępowaniu o dział spadku

W sprawach o dział spadku zawsze właściwy rzeczowo w pierwszej instancji jest sąd rejonowy, który działa w trybie postępowania nieprocesowego. Postępowanie w sprawie działu spadku regulują art. 680–689 k.p.c. Celem postępowania działowego jest zniesienie współwłasności łączącej spadkobierców oraz definitywne dokonanie rozliczeń pomiędzy nimi. Stosownie do art. 686 k.p.c. w postępowaniu działowym sąd rozstrzyga także o wzajemnych roszczeniach między współspadkobiercami z tytułu poczynionych na spadek nakładów. Obok żądania działu spadku uczestnicy mogą zgłaszać także inne żądania akcesoryj-

ne uboczne. Chodzi w szczególności o spory o roszczenia o ustalenie istnienia zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku (art. 686 k.p.c.), żądanie zaliczenia darowizn oraz zapisów windykacyjnych na schedę spadkową (art. 1039–1043 k.c.), roszczenia z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów spadkowych (art. 686 k.p.c.), roszczenia z tytułu pobranych pożytków i innych przychodów (art. 686 k.p.c.), roszczenia z tytułu spłaconych długów spadkowych (art. 686 k.p.c.). W toku tego postępowania możliwe jest też żądanie stwierdzenia nabycia spadku (art. 681 k.p.c.). Należy zauważyć, że część powyższych roszczeń ma naturę „procesową”, charakteryzuje je spór o prawo. Takim przykładem jest żądanie rozliczenia nakładów, jednak ustawodawca, niezależnie od ich charakteru, w celu skoncentrowania wszystkich spraw pomiędzy spadkobiercami włączył te sprawy do trybu nieprocesowego w ramach postępowania o dział spadku. Roszczenie o rozliczenie nakładów poczynionych na spadkową nieruchomość, jak również inne roszczenia uboczne powinny zostać zgłoszone w toku postępowania działowego. Rozliczenie nakładów na spadkową nieruchomość pomiędzy współspadkobiercami powinno nastąpić więc w toku postępowania o dział spadku, w skład którego wchodzi ten składnik majątku spadkowego. Niezgłoszenie przez uczestnika tych roszczeń prowadzi do utraty możliwości ich dochodzenia w innym postępowaniu, na co wskazuje art. 618 § 3 k.p.c., który jest stosowany odpowiednio w postępowaniu o dział spadku (art. 688 k.p.c.). Dochodzenie tych roszczeń jest niedopuszczalne w innym postępowaniu (np. w procesie po zakończeniu działu spadku).

Warto dodać, że jeśli w toku postępowania o dział spadku i zniesienie współwłasności uczestnik tego postępowania złoży wniosek o rozliczenie nakładów, który następnie na mocy zarządzenia przewodniczącego w sądzie, do którego wniosek skierowano, podlegał będzie zwrotowi, to takie zarządzenie jest zaskarżalne zażaleniem dewolutywnym. Sąd Najwyższy w orzeczeniu z 6.03.2015 r., III CZP 115/14, OSNC 2016/2 poz. 17, dopuścił bowiem możliwość kwestionowania zasadności dokonanego zwrotu wniosku, analogicznie jak w przypadku zwrotu pozwu.

X. Rozwiązanie

Jan Tonteria, jako student prawa, nie mógł reprezentować Anny Boruch, a w konsekwencji niemożliwe jest zatwierdzenie dokonanych przez niego czynności przez wnioskodawczynię, nawet jeśli czynności zostałyby dokonane zgodnie ze sztuką prawniczą. Potwierdzenie przez stronę czynności dokonanych przez pełnomocnika, którym była osoba niemogąca być pełnomocnikiem, nie może bowiem zostać dokonane i taka właśnie sytuacja zachodzi w omawianym kazusie.

Sąd Rejonowy w Pruszkowie był właściwy do rozpoznania wszystkich spraw spadkowych prowadzonych w postępowaniu działowym, w tym do osądzenia żądania rozliczenia nakładów. Zgłoszenie żądania rozliczenia nakładów (przybierające formę żądania zapłaty) nie powoduje, iż sprawa ma zostać rozpoznana w trybie procesu. Rozliczenie nakładów na spadkową nieruchomość pomiędzy współspadkobiercami powinno nastąpić w toku postępowania o dział spadku, w skład którego wchodzi ten składnik majątku spadkowego. Niezgłoszenie przez wnioskodawczynię tego roszczenia prowadzi do utraty możliwości ich dochodzenia w innym postępowaniu, na co wskazuje art. 618 § 3 k.p.c. stosowany odpowiednio w postępowaniu o dział spadku (art. 688 k.p.c.).

Oznaczenie pisma procesowego wniesionego przez Jana Tonterię było nieprawidłowe – sprawa o dział spadku jest rozpoznawana w trybie nieprocesowym, zatem tytuł pisma powinien brzmieć: „Wniosek” ewentualnie „Wniosek o dział spadku”. Zgodnie z art. 130 § 1 zdanie drugie k.p.c. mylne oznaczenie pisma procesowego (podobnie jak inne oczywiste niedokładności) nie stanowi przeszkody do nadania pismu biegu i rozpoznania go w trybie właściwym. Nazwanie pisma „pozew”, mimo iż powinno zostać określone jako „wniosek”, nie powoduje sankcji w postaci zwrotu pisma (art. 130^{1a} k.p.c.) lub wszczynania postępowania naprawczego z art. 130 k.p.c.

Odnosnie do formy pełnomocnictwa procesowego, nie ma szczególnych wymogów i sposobu określania zakresu umocowania, chyba że przepisy szczególne wprowadzają wymóg pełnomocnictwa szczególnego (np. w sprawach małżeńskich). Zapis w treści pełnomocnictwa

udzielnego Janowi Tonterii „do prowadzenia sprawy spadkowej” jest więc wystarczający.

Zgodnie z art. 91 k.p.c. pełnomocnictwo procesowe obejmuje z samego prawa umocowanie m.in. do udzielenia dalszego pełnomocnictwa procesowego adwokatowi lub radcy prawnemu. Nie było więc możliwe skuteczne wyłączenie z treści pełnomocnictwa procesowego udzielonego w kazusie Janowi Tonterii możliwości udzielenia substytucji adwokatowi lub radcy prawnemu, bowiem jedynie zawarcie ugody, zrzeczenie się roszczenia albo uznania powództwa mogą zostać wyłączone w pełnomocnictwie. Nie ma natomiast przeszkód, aby pełnomocnik w umowie zlecenia zobowiązał się wobec mocodawcy, że czynności będzie wykonywał wyłącznie osobiście.

Złożenie pełnomocnictwa w kopii, tak jak to uczynił Jan Tonteria, nie jest wystarczające. Zgodnie z art. 89 § 1 k.p.c. pełnomocnik jest obowiązany przy pierwszej czynności procesowej dołączyć do akt sprawy pełnomocnictwo z podpisem mocodawcy lub wierzytelny odpis pełnomocnictwa wraz z odpisem dla innych podmiotów uczestniczących. Jedynie adwokat, radca prawny, rzecznik patentowy, a także radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej mogą sami uwierzytelnić odpis udzielonego im pełnomocnictwa oraz odpisy innych dokumentów wykazujących ich umocowanie. Natomiast art. 89 § 2 k.p.c. wyraźnie przewiduje możliwość ustanowienia pełnomocnika ustnie do protokołu.

Niewątpliwie sąd ma uprawnienie weryfikacji uprawnień pełnomocnika procesowego na każdym etapie sprawy – może więc żądać okazania legitymacji pełnomocnika zawodowego. Jeśli zachowanie „pełnomocnika” budziło wątpliwości, celowe było zażądanie okazania legitymacji służbowej.